

notandum est primo, posse leges esse sufficienter promulgatas, & consequenter actualiter obligare omnes, & tamen multos excusari ab earum observatione, eo quod invincibiliter ignorant promulgationem earum; quia videlicet non fiat per illos quominus leges & earum promulgationem cognoscant, ignorantia autem invincibilis excusat a peccato, ut in tractatu de peccatis ostendimus. Possunt tamen leges circa ignorantes habere aliquos effectus irritandi, vel suspendendi aliquid per modum decreti, ut lex de spuriorum & bigamorum irregularitate, de gradibus consanguinitatis; & aliis impedimentis matrimonii.

26. Observandum est secundo, cum ad valorem legis humanae, vel decreti, necessarium sit, ut non sit in perniciem animarum, neque in detrimentum majoris boni simpliciter & communiter concessi, oportere ut decreta & statuta illa proponantur cum majori promulgatione, quae si habent effectum circa ignorantes, essent in animarum perniciem, aut contra bonum commune, aut contra reverentiam rerum divinarum. Tales sunt leges, quibus irritantur contractus, revocantur concessionis & privilegia, reservantur casus, & similes. Nam si leges illae, etiam per modum decreti, haberent effectum, antequam venissent in notitiam hominum, gravissima incommoda, vel temporalia, vel spiritualia sequerentur: nam si contractus in damnium multorum essent irriti, matrimonia invalida consummarentur, abolutiones multae essent nullae, aut indirecte tantum circa eorummodi casus reservatos, cum obligatione illos iterum subiiciendi sacramento poenitentiae: Unde hujusmodi leges, etiam per modum decreti, non possunt esse validae, nisi per debitam insinuationem. Ideoque Trident. sess. 24. in decreto de reformatione matrimonii cap. 1. constituit ut decretum de matrimonii clandestinitate post trigesima dies tantum a prima publicatione in unaquaque parochia robur habeat. Multae etiam Constitutiones Apostolicae, ob eandem causam, limitantur ad eos qui scienter contra illas egerint.

27. Idem dicendum de revocatione eorumque privilegii, eam scilicet non valere, donec innotescat privilegio eo utenti; unde eo uti potest quotiesque ei hujusmodi revocatio intimitur. Cujus ratio est, quia juxta communem regulam: *omnia restringi, favore conventi ampliare*, unde Principes nimis rigidos judicare non debent: At nimis rigidum esset, spoliare privilegium suo privilegio, unde notitiam revocationis illius, sufficienter per rigore private eum post notitiam revocationis, ut patet. Ergo existimandum est, Principem non velle private privilegium suo privilegio, donec illi sui privilegii revocatio innotescat.

Confirmatur: Dum privilegium non innotescit privilegio, illi non prodest, ut Epornitanus, Felinus, & alii Canonistae passim docent: Ergo similiter revocatio privilegii illi non obest, donec venerit in ejus notitiam: alias magis extenderetur rigor juris, quam ejus favor, contra praedictam regulam.

ARTICULUS III.

An ut lex humana obliget requiratur consensus sive acceptatio populi?

28. Quaestio est de lege justa, & legitime promulgata & lata a Legislatore, qui vel a Deo, vel aliunde, habet absolutam potestatem condendi leges, si enim Legislator accipit potestatem condendi leges, cum dependentia a populi acceptance, puta si populus ita eam alicui contulit, ut liberam sibi facultatem reservaverit accipiendi vel reprobandi leges ab ipso propositas, certum & indubitatum est, requiri populi consensum & acceptationem, ut tales leges vim habeant obligandi. Hoc praemissum pro resolutione difficultatis propositae, fit

§. I.

Conclusio negationis statuitur.

Deo breviter, ad hoc ut lex humana obliget, non requiritur consensus sive acceptationem populi, sed eam, si iusta sit & legitime promulgata, obligare subditos, etiam dissentientes & repugnantes. Hanc tenent communiter Doctores, licet Major, Navarrus, Armilla, & Covarruvia, quos ex Recentioribus sequuntur Valencia, Azorius & Becanus, illi dissentiant.

29. Probatur primo quoad leges civiles ex Authentica: *U nova Constitutiones*, ubi post publicationem legis, & lapsum temporis designati, praecipue exigitur observantia legis neque ulla de acceptance fit mentio; Par autem & major est ratio, ut leges Pontificiae & Ecclesiasticae obligent post sufficientem denunciationem, non expectata Ecclesiae sui fidelium acceptance. Cum enim Summus Pontifex suam potestatem immediate recipiat a Christo, & Christus illam dederit Petro, ejusque successoribus, independentem ab Ecclesia, siquidem illi, non Ec-

clesiae dixit: *Tibi habeo claves. Paece oves meas. Quicumque ligaveris, &c.* non potest in usu illius pendere ab Ecclesiae consensu; cum neque in collatione illius talis conditio exprimitur, neque ad rectam gubernationem expediens fuerit cum ea conditio conferri; sepe enim frustratur, dissentiente populo, redderet inefficax remedium, capiti dissentientibus membris minueretur subordinatione membrorum erga caput, daretur occasio relaxandae disciplinae, & demum tolleretur regimina monarchicum, quod Christus induxit in Ecclesiam. Unde certum omnino videtur, posse Summum Pontificem obligare Ecclesiam suis legibus, independentem a consensu & acceptance illius. Immo Suarez lib. 4. de legibus cap. 16. ait id tuta fide negari non posse.

30. Probatur secundo: Praeceptum particulare alicujus particularis obligat subditum in conscientia, non expectato consensu subditi, & ejus acceptance: Ergo etiam lex obligat totam communitatem, non expectato consensu sive acceptance populi: Antecedens est certum, & conceditur ab omnibus. Consequentia vero probatur, quia lex non habet minorem vim obligandi totam communitatem, quam praecceptum particulare particulares personas, nam sicut praecceptum est mandatum particulare illius qui superior est particulari personae, ita lex est praecceptum commune illius qui superior est toti communitati.

31. Confirmatur: Obligatio legis oritur ex subjectione qua subditi prelati subditi, & obedientia quam illis praestare tenentur: At obedientia vis non oritur a subditi acceptance, sed ab excellentia auctoritatis quam superiores habent in subditos, nam sicut in naturalibus oportet ut per quamdam necessitatem moveantur interiora a suis superioribus ad suas actiones naturales, puta corpora substantia a caelestibus, per excellentiam naturalis virtutis divinitus illis communicata; ita in rebus humanis oportet quod inferiores per voluntatem moveantur a suis superioribus, secundum quamdam necessitatem moralem, in qua consistit obligatio legis, ut docet D. Thomas 2. 2. quaest. 104. art. 5. his verbis: *Obediens movetur ad imperium praesentis, quodammodo necessitate iustitiae, sicut res naturalis movetur ex virtute sui motoris, necessitate naturae*: Ergo obligatio legis non pendet a consensu seu acceptance populi.

32. Confirmatur amplius: Valde inefficax & pane inutilis esset potestas Legislatoris, si non posset cogere subditos ad acceptandam & observandam legem justam & utilem. Immo nisi lex cogeret subditos, & obligationem induceret, absque dependentia ab eorum approbatione & acceptance, subditi quae possent dissentire, esset bellum utrinque justum; nam & Praelatus iuste exigeret obedientiam & observantiam, & subditi iuste resisterent, cum acceptatio legis ejus arbitrio commissa esset: Sed haec videntur absurda & inconvenientia: Ergo &c.

33. Advertendum est tamen, quod si populus aut major & sanior pars illius, non acceptet legem promulgatam, Principes prudenter ager, regulariter loquendo, si legem abroget, vel saltem suspendat, ad evitandas tumultus & rebelliones, aliaque gravia inconvenientia, nam ut Proverb. 3. dicitur: *Qui nimis emungit, elicit sanguinem*. Dixi, regulariter loquendo, nam si ex abrogatione aut suspensione legis, graviora sequantur inconvenientia, prudentius ager, si non abroget vel suspendat eam: v. g. si ex abrogatione vel suspensione legis maxime enervaretur auctoritas Principis apud subditos, ita ut congrue illos gubernare non possit; vel si res praecipua esset majoris momenti quam carentia praedictorum inconvenientium, prudenter ageret Principes non abrogans, aut non suspendens talem legem.

34. Notandum est etiam, quod quando Princeps, videns aut sciens subditos legem suam non servare, non punit aut reprehendit eos, cum possit, tacita legis obligationem auferre videtur. Ad quod nonnulli dicunt sufficere duos aut tres actus contra legem, sciente Principe, & non puniente, cum possit. Sunt etiam qui afferunt non esse necessarium hos actus fieri in praesentia principis, aut eo sciente, sed satis esse fieri scientibus ejus ministris, in cuius supremis, aut Episcopis, si lex fuerit Pontificia.

35. Tertio observandum est, quod quando major pars populi non acceptat nec observat legem, minor pars quae remanet, potest libere majori se conformare, non acceptando, nec observando eam: ut ut quavis primi qui non acceptaverunt legem justam, peccaverunt non acceptando & non servando illam, & similiter illi qui eos primo secuti sunt; postquam tamen res pervenit ad eum statum, quod major pars populi non acceptat nec observat legem, tunc minor pars excusatur non acceptans nec observans: quia tunc Princeps censetur, moraliter loquendo, non velle obligare minorem partem populi, cum illa minor pars habeat sufficientem causam excusationis, videns majorem partem non acceptare legem: ac proinde tunc Princeps, vel virtualiter abrogat legem pro illa minori parte, vel saltem virtualiter dispensat cum illa.

§. II.

§. II.

Solvuntur objectiones.

36. Obijcies primo: Cap. in istis dist. 4. refertur quadam sententia Augustini lib. 1. de vera religione cap. 31. sic dicitur: *Leges statuuntur, cum promulgantur, firman- tur, cum moribus usentium approbantur*: Ergo quantumcumque leges inflantur & promulgantur nondum habent firmitatem & robur obligandi, donec a populo acceptentur. Unde in lege *De quibus nondum* ff. de legis, sic dicitur: *Ipsa lex non alia de causa nos tenent, quam quod iudicio populi recepta sunt*. Et Aristoteles lib. 2. politic. cap. 6. in fine dicit, legem nullam vim habere ut sibi pareatur, nisi ex more, id est ex consuetudine & acceptance populi.

37. Ad testimonium Augustini respondeo primo, illa verba non inveniri in Augustino, sed fuisse a Gratiano addita.

38. Respondeo secundo, quod auctoritas illa magis nobis favet quam nocet: nam si leges inflantur quando promulgantur, sicut promulgantur independentem ab acceptance populi, sic inflantur & obligant in actu secundo, independentem a tali acceptance, cum hujusmodi obligatio in actu secundo, per modum proprietatis a lege promulgata oritur. Cum autem dicitur in eadem auctoritate, quod leges moribus usentium firman- tur, non significatur, quod ab illis habeant vim obligandi, vel dependentem ab eis, sed sensus est, quod cum prius habuerint eam independentem ab illis, roboratur haec vim moribus usentium & confirmatur per usum, quatenus per eum renoventur a periculo abrogationis alioquin futura, Principe cedente nimis resistentia, vel contraria consuetudine praescribente. Unde ibidem subditur: *Sicut enim moribus usentium in contrariam nonnullae leges hodie abrogatae sunt, ita moribus usentium ipsae leges confirmantur*.

39. Ad secundum desumptum ex lege *De quibus*, respondeo id solum esse verum de legibus non datis a Legislatore supremo & independentem sed dependentem a consensu populi, legum approbationem sibi reservantis.

40. Ad locum vero Aristotelis dico, solum velle illis verbis legem non habere vim obligandi, si per contrariam consuetudinem fuerit abrogata. Vel, ut alii interpretantur, Aristotelem ibi loqui non de vi obligativa legis, quam supponit habere ex Legislatoris voluntate, sed de alienatione & facilitate eam servandi, qua comparatur multorum actum frequentatione, quae longum tempus requirit. Est enim ibi Philosophi scopus, ostendere non esse facile leges mutandas, ne per hujusmodi frequentem mutationem subditi assuescant superiori non parere, cui facile parere assuevimus ex more, qui ex frequentatis actibus acquiritur.

41. Obijcies secundo: Lex cui tota communitas repugnat, non expedit bono communi, imo vergit in damnum illius, & propter populi rebellionem & tumultum, magnam ex illa incommodum oritur: Ergo cum lex non obliget, nisi conducta ad bonum commune, imo veram rationem legis non habeat, si ad bonum commune non ordinetur, ut dist. 1. art. 2. ostensum est, lex cui tota communitas repugnat, non obligat ob defectum consensus & acceptationis populi.

42. Respondeo, dato Antecedente, negando Consequentiam. Est enim lex cui tota communitas repugnat, & reddita est inutilis & periculosa propter difficultatem eam servandi, non obliget, nego tamen eam non obligare ex defectu consensus & acceptationis populi; nam adhuc stante difficultate & populi repugnantia, potest superior legis observantiam urgere, quamvis non deberet, quando major pars communitatis repugnat. Ratio ergo cur lex in eo casu non obliget, sumitur ex eo quod tunc Princeps virtualiter derogat ipsi legi; unde potius voluntas Principis reddat tunc legem invalidam, quam non acceptatio populi, quae tantum occasionaliter dicitur illam abrogare.

43. Obijcies tertio: Consuetudo potest abrogare legem, ut communiter Jurisperiti docent: Ergo per non acceptationem potest lex non obligare. Consequentia patet, quia non acceptatio populi aequivalat consuetudini, cum consuetudo abrogativa legis nihil aliud sit quam quaedam non acceptatio legis jam obligantis, & nondum firmata.

44. Respondeo, consuetudinem non habere vim abrogandi legem, nisi sit legitime praescripta: non praescribitur autem legitime, quando resistit & refragatur praescriptioni illi cuius interest. Atque ita populus non praescribit neque acquirit sibi jus non parendi legibus, nisi acceptentur; cum Legislatores huic usui sepissime resistant, subditisque adigant ad legum acceptance.

45. Obijcies quarto: Legislator civilis accipit potestatem legislativam a Republica: Ergo dependentem a consensu illius leges fert, subindeque leges civiles sub hac tacita conditione feruntur, ut vim habeant, si fuerint acceptatae & usi receptae. Quod confirmari potest exemplo Ro-

thel. Gues, Tom. III.

manorum, apud quos referente Alexandro ab Alexandro lib. 6. dierum genal. cap. 16. non antea leges obligabant, quam fuissent a populo acceptatae.

46. Respondeo, concessio Antecedente, negando Consequentiam, nam semel a populo in Principem translata potestate legislativa, penes ipsum tantum esse leges condere, iisque populum obligare, independentem ab ipsius consensu & acceptance. Nec ullum fundamentum est afferendi, populum sub hac conditione, ut leges vim habeant, si fuerint acceptatae, & usi receptae, suam potestatem legislativam in Principem transulisse, praesertim cum talis conditio valde debilitet obedientiam & subordinationem subditorum erga superiorem, quae ad rectam gubernationem maxime necessaria est, ut passim docet Aristoteles in libris Politicorum. Unde licet populus Romanus initio sub hac conditione suam potestatem in Legislatore transfudisset, idque tunc temporis eorum leges antea non obligarent, quam a populo acceptatae fuissent; postea tamen idem populus totam suam potestatem transfudit in Legislatorem & capta Reipublica, eaque sine ulla limitatione usi sunt.

47. D. Thomas hic art. 4. explicat divisionem legum humanarum ab Ideo traditam, & discrimen quod inter jus gentium & jus naturale reperitur. Veram quia de primo sufficienter egimus supra dist. 1. art. 5. & de secundo dicemus in Tractatu de quatuor virtutibus cardinalibus, cum de iure, quod est objectum iustitiae, differemus, ab utraque quaestione in praesenti abstinemus, ne eadem saepius repetamus. Unde fit

DISPUTATIO V.

De potestate legis humanae.

Ad quaestionem 96. D. Thomae.

48. Considerata existentia & quidditate legis humanae, varietate ejus qualitatibus & conditionibus, superest ut de ejus potestate differamus, & ad quae, & quos, illa obligare possit, breviter declaremus.

ARTICULUS I.

Utrum lex humana possit obligare ad actus internos?

§. I.

Quibusdam praemissis referuntur sententiae.

49. Pro intelligentia & resolutione hujus difficultatis, notandum est, illam procedere non solum de actibus internis secundum se, id est quatenus nullo modo connectuntur cum externis, seu qui sunt pure interni, sed etiam de iis, ut cum externis connexionem habent. Triplex autem potest connecti actus internus cum exteriori, primo vel causa & forma illius, quatione volitio efficax furandi connectitur cum furto exteriori, & haec connexio est per se: Secundo modo etiam connectitur per se, saltem ut conditio necessario requisita ad substantiam. Hoc modo attentio connectitur cum oratione vocali, dolor internus cum confessione sacramentali, & intentio baptizandi cum actione externa baptizantis, non enim est vera oratio exterior in genere moris considerata, nisi procedat ex aliqua attentione, nec vera confessio sacramentalis, quae non procedit ex dolore interno: nec vera actio baptizandi, quae ex intentione ministri non sequitur. Est autem manifesta differentia inter actus primi & secundi generis, nam actus primi generis sufficienter manifestantur per exteriores: quis enim non videat volitionem furandi manifestari per furum exterioris? Actus vero secundi generis non sufficienter manifestantur per actus exteriores, recitatio enim exterior officii, non sufficienter manifestat attentionem & devotionem, cum possit esse sine illa. Tertio actus interior potest connecti cum exteriori, non per se, sed per accidens, etiam quantum ad esse morale actionis, sicut motum poenitentiae per accidens conjunctum est externo jejunio, & motum vanae gloriae largitioni elemosynarum. Proposita ergo difficultas procedit universaliter, utrum videlicet lex humana, tam civilis, quam Ecclesiastica, possit obligare ad actus internos, tam secundum se, & ut sunt pure interni, quam ut connectuntur cum exterioribus, tribus modis jam explicatis?

50. Triplex autem in ejus resolutione reperitur Auctoritas a sententia. Prima affirmat, legem humanam posse obligare ad actus interiores, non solum ut connectuntur cum exterioribus aliquo ex modis praedictis, sed etiam secundum se, & ut sunt pure interiores. Ita Adrianus quodlib. 8. art. 1. lit. H. Albertus Pighius lib. 6. Ecclesiasticae Hierarchie cap. 26. & Summa Rosella verbo *honesti*. Quam ut problemem defendit Joannes Medina Codice de oratione quest. 16.

Y 4

Secunda

Secunda existimat legem humanam non posse precipere aut prohibere actus pure internos, immo neque illos qui exterioribus connectantur, nisi sint tales, ut per exteriores sufficienter exprimentur, sicut causa per proprium effectum. Ita Vasquez l. 2. disp. 160. cap. 7. & sequentibus. Salas disp. 9. de legibus sect. 1. Amicus in tract. de legibus disp. 5. sect. 5. Martinonus disput. 29. sect. 1. & alii.

Tertia, inter utramque veluti media, docet legem humanam non posse quidem precipere actus internos cum exterioribus nullam connexionem habentes, bene tamen actus internos, ut conjunguntur cum exterioribus, non solum eos sufficienter manifestantibus, sed etiam si non sufficienter manifestent eos, dummodo tamen per se requirantur ad integritatem exteriorum in genere moris, sicut ad conditiones omnino necessarias. Hanc tenent communiter Thomiste, praesertim Cajetanus, in summa, verbo *Excommunicatio*, & verbo *hora canonica*, & Soto libro ultimo de justitia quaest. 5. art. 5. quos sequuntur Suarez, Valentia, Azorius, Salas, Sylvius, & alii plures.

§. II.

Vera sententia sequentibus conclusionibus statuitur.

1 Dico primo, lex humana non potest obligare ad actus pure internos, qui nullo modo per exteriores manifestantur, nec cum illis aliquam connexionem habent. Ita D. Thomas infra quaest. 100. artic. 9. ubi nostram conclusionem hac ratione demonstrat: Id tantum cadere potest sub praecipitum aut prohibitionem legis humanae, ad quod faciendum vel omittendum lex humana cogere potest: Sed lex humana non potest cogere actus pure internos, qui per exteriores non manifestantur: Ergo nec illos precipere aut prohibere. Major constat, nam potestas legislativa ad precipiendum vel prohibendum, est etiam ad cogendum, ut docet Aristotel. 10. Ethic. cap. 5. ubi ait potestatem legislativam debere necessarium habere adjunctam potestatem coactivam, quia alioquin effectus inutilis & inefficax. Minor vero sic ostenditur: Coactio legis est per metum poenae, ut dicitur 1. Ethic. cap. ultimo: Sed poena non infligitur nisi pro illis de quibus legislator habet judicare, quia ex iudicio lex puniunt: cum igitur non possit legislator humanus judicare de actibus pure internis, quia homines vident ea quae patent, ut dicitur 1. Regum 16. non potest cogere ad illos. Unde juris axiomata est cap. *Christiana Religio* 32. q. 5. *Non habere latentia peccata vindictam.*

2 Dico, ex hoc discursu D. Thomae sequi, legem humanam non posse prohibere aut precipere actus externos occultos, ob defectum telium, cum tales actus non possunt puniri per legem pure humanam. Sed negatur sequela, quia actus exteriores occulti, ob defectum telium, sunt manifesti secundum se, & tantum per accidens occulti, unde cum lex non respiciat ad id quod est per accidens, ab illo per se praecipit & prohibet possunt. Similiter tales actus sunt per se punibiles per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis puniri per homines non possint. Cuius signum est, quia quicumque ratione perveniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissime commissum, quod non ita est de actu mere interno.

3 Aliam rationem insinuat S. Thomas 2. 2. quaest. 104. art. 5. quae sic potest proponi: Potestas legislativa per se primo tendit ad externum & commune Reipublicae regimen: Sed actus pure interni non sunt apta materia humanae regimini: Ergo potestas legislativa ad actus pure internos, qui in pura mente consummantur, extendi nequit. Major patet, Minorem vero optime declarat Divus Thomas ex Seneca 3. de beneficiis, quia unus homo naturaliter non subditur alteri, secundum animam, sed secundum corpus: *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat servitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est, Corpora obnoxia sunt & adscripta dominis, mens sui juris est.*

4 Dico secundo, lex humana potest precipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, illos sufficienter manifestantium. Patet hoc conclusio, qui enim prohibet furtum, prohibet voluntatem efficacem furandi, & qui precipit actum externum recitandi officium, precipit voluntatem efficacem recitandi, quia isti actus per se connectuntur cum exterioribus, taliter quod sine illis exteriores morales esse non possunt: unde cum lex humana huiusmodi actus exteriores ut sunt morales precipiat, aut prohibeat, etiam precipit aut prohibet interiores a quibus imperantur, & qui per actus illos externos necessario manifestantur.

5 Dico tertio, lex humana potest precipere aut prohibere actus internos per se requiridos ad integritatem exte-

riorum in genere moris, saltem ut conditiones necessarias, quamvis per exteriores non manifestentur.

Probatur breviter: Qui habet potestatem precipiendi aliquid, habet etiam potestatem precipiendi illud quod necessarium connexionem cum eo habet, ut illud subsistat; quia ratione lex humana potest precipere vel prohibere actus internos, qui per se sunt causa actuum exteriorum, ut praecedenti conclusionem dicebamus: Sed multi sunt actus interiores, quos lex humana precipere potest, qui per se requirunt actus aliquos internos ad suam integritatem moralem, quamvis per exteriores non manifestentur: Ergo lex humana potest precipere actus interiores per se requiridos ad integritatem exteriorum in genere moris, quantumcumque per exteriores non sufficienter manifestentur. Major constat, Minor vero probatur in intentione baptizandi, & administrandi alia sacramenta, in dolore ad confessionem requisito, & in attentione recitandi horas canonicas, sine quibus actus exteriores non habent integritatem moralem necessariam, quamvis actus illi interni, per exteriores sufficienter non manifestentur.

Hanc conclusionem fusius declaravimus in dissertatione Theologica de probabilitate, ubi contra Caramuelem ostendimus, praecipitum Ecclesiasticum de horis canonicis recitandis, non solum ad attentionem & devotionem exteriorum, sed etiam ad interiores obligare. Quod potest adhuc confirmari ex eo quod aliqui Pontifices cum aliquibus dispensant, ut etiam divinum officium cum mentis distractione recitaverint, modo id malitiose non fecerint, praecipitum Ecclesiae satisfaciunt, ut concessit Leo X. Minoribus, prout refertur in compendio Privilegiorum Societatis Jesu, sub littera, *hora canonica*, §. 5. Ex hoc inquam, confirmari potest sententia, quae docet Ecclesiam precipere attentionem internam, & non solum externam, in recitandis horis; dispensatio enim supponit legem, a cuius obligatione eximit: Ergo si Pontifices dispensant cum aliquibus, ut fastidirent praecipitum Ecclesiae, de recitatione divini officii, quamvis illud cum mentis distractione recitaverint, manifestum videtur, Ecclesiam precipere attentionem & devotionem interiorum, & non solum exteriorum in horis canonicis recitandis.

Dico quarto, lex humana non potest precipere aut prohibere illos actus internos, qui tantum per accidens conjunguntur cum exterioribus. Patet haec conclusio: cum enim lex humana, ut supra dicebamus, per se primo tendat ad externum & commune Reipublicae regimen, nihil potest precipere, nisi vel sit sensibile in se, vel cum per se sensibili connexionem per se habeat: Sed actus interni, qui per accidens tantum conjunguntur cum exterioribus, nec per se sensibiles sunt nec connexionem per se habent cum actu externo per se sensibili: Ergo non possunt cadere sub lege humana.

Confirmatur: Quando actus interior non est per se conjunctus cum actu externo, sed tantum per accidens, actus interior se habet tantum ut modus implendi praecipitum: At modus praecipitum non cadit sub praecipitum, ut docet D. Thomas infra q. 100. art. 9. Ergo lex humana non precipit actum internum simul cum externo, quando internus necessario conjunctus non est cum actu externo, sed tantum per accidens. Sic quando lex humana precipit jejunium observandum tempore quadragesimae, non precipit simul internum motivum vel penitentiae vel temperantiae, quia internum motivum ut tale, tantum per accidens conjunctum est externo jejunio, cum non referat, ex quo motivo praecipitum jejunii impletur, modo impletur ex honesto motivo.

§. III.

Solvuntur objectiones.

Obijcies primo contra primam conclusionem: Potestas Ecclesiastica spiritalis est, & ordinata ad profectum interiore animarum: tamquam ad finem: Sed ad hunc finem consequendum, valde necessarium est, ut extendatur ad actus etiam pure interiores precipiendos, in quibus praecipue consistit animarum salus: Ergo datur in Ecclesia huiusmodi potestas.

Confirmatur: Potestas Ecclesiastica absoluta data fuit a Christo, dum dixit Petro: *Quodcumque ligaveris super terram &c.* Ergo non est cur limitetur a nobis ad actus exteriores.

Ad objectionem respondet, quod finis potestatis Ecclesiasticae memoris, est salus animarum, proximus autem est bonus sensibile & exterioris, pertinet ad sensibilem hierarchiam. Uterque autem non cadit sub legis praecipitum, sed tantum actus exteriores, qui ordinantur ad illud bonum exterioris; ex consequenti vero cadunt etiam actus interiores, qui per se connexionem habent cum exterioribus, non vero actus interiores puri, neque qui accidentaliter solum connectuntur cum exterioribus. Unde

Ad confirmationem respondetur, quod potestas legislativa tributa a Christo, merito limitatur ad actus tantum exteriores; & interiores, qui per se connexionem habent cum illis, nam cum sit in ordine ad gubernationem sensibilibus hierarchie tantum, debet esse per ordinem ad actus sensibiles exteriores, & ad interiores, sine quibus huiusmodi exteriores per se esse non possunt.

Obijcies secundo, Ecclesia praecipit fidelibus ut singulis annis confitentur peccata sua, etiam pure interiora: Ergo potest actus pure interiores precipere.

Confirmatur: Summus Pontifex potest dispensare in voto mere interno: Ergo & actum pure internum prohibere vel praecipere.

Ad objectionem respondeo, quod Ecclesia non potest precipere fidelibus ut confitentur peccata pure interiora, si id non fuisset praecipitum a Christo, qui potestatem habet precipiendi actus pure internos: Supposita vero institutione confessionis exterioris a Christo facta, determinat tempus quo obligat praecipitum Christi, precipiendo ut fiat saltem singulis annis: hoc autem non est praecipere actum internum, sed externum, & internum, ut connexionem habet per se cum externo, supposita Christi institutione, quod optime potest.

Ad confirmationem, concessio Antecedens, nego consequentiam & pariter: Ratio disparitatis est, Primo quia ad dispensandum potestas coactiva non requiritur, bene tamen ad precipiendum aut prohibendum. Secundo, quia dispensatio internam animi quietem respicit, lex vero externam gubernationem. Tertio, quia obligatio voti oritur ex interno actu, nec signo externo indiget: at obligatio legis humanae non obligat ex solo actu interno, nisi etiam promulgatio accedat.

Obijcies tertio: Ad Ecclesiam pertinet suis legibus dirigere homines in vitam aeternam: Sed ad hunc finem magis necessarium est ordinare actus internos quam externos: Ergo Ecclesia actus mere internos precipere vel prohibere potest. Unde in cap. *Noviter*, de sententia excommunicationis, excommunicantur omnes haeretici. Et in Clementina 1. de haeretico cap. *Mulierum*, circa finem, excommunicantur Inquisitores haereticae pravitatis, si odii, gratiae, vel amore lucri, vel communi temporalis obsequio, contra justitiam & conscientiam suam, omiserint contra quemquam procedere ubi fuerit super pravitatis haereticae procedendum. Et in cap. *Dolentes*, de celebratione Missarum, praecipitur Clericis, ut divinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter & devote: haeretici autem peccatum mentis est, amor & odium actus interni, devotio etiam interior actus est.

Respondeo ad Ecclesiam pertinere suis legibus dirigere homines ad vitam aeternam, non quomodocumque, sed cogendo, ac iudicando, unde cum ipsam iudicet de actibus pure internis, sed id iudicio Dei reservetur, non potest eos precipere aut prohibere, si pure interiores sunt. Unde ad capita juris citata, dicendum est, quod haeresis prohibetur ab Ecclesia, & punitur excommunicationis poena, non ut pure mentalis est, sed ut conjuncta est cum exteriori. Similiter odium & amor puniuntur, ut conjuncta sunt cum actibus exterioribus, & interna devotio precipitur, ut conjuncta est orationi vocali.

Obijcies quarto contra tertiam conclusionem: Lex humana precipere aut prohibere non potest nisi illos actus de quibus potest iudicium ferre: Sed non potest iudicare de actibus internis, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, cum Ecclesia neque Reipublica secularis iudicent de occultis; ut enim dicitur in cap. *Tu nos*, de simonia: *Nobis aurum est de manifestis tantummodo iudicare*: Ergo lex humana non potest precipere aut prohibere actus illos internos, qui per exteriores sufficienter non manifestantur, quamvis illis per se connectantur.

Respondeo, concessa Majori, negando Minorem, ad hoc enim ut lex humana de actu interno iudicium ferre possit, non requiritur quod actus internus sufficienter per externum exprimat, sed sufficit & requiritur quod habeat connexionem per se cum externo, de quo potest iudicium ferre, tunc enim, saltem indirecte, potest iudicium & legem ferre supra actum internum. Si vero actus internus sit per se causa actus exterioris, & sufficienter per illum manifestetur, lex humana directe supra illum iudicium & legem ferre potest.

Obijcies quinto contra ultimam conclusionem: Ecclesia potest punire actum interiore, qui tantum per accidens connectitur cum exteriori: Ergo & illum precipere vel prohibere. Consequentia patet, Antecedens probatur ex cap. *Commisita*, de electione & electi potestate in 6. ubi imponitur poena privationis fructuum eius qui parochiale beneficium recipit cum intentione non suscipiendi sacerdotium intra annum.

Respondeo, negando Antecedens, & ad eius probationem dico, quod Ecclesia ibi non punit illum actum interiore, sed exteriorem recipiendi beneficium, quem

non vult punire, nisi adjuncto illo actu interno ut conditione, vult enim quod Clericus non faciat fructus suos, nisi receperit beneficium parochiale cum intentione suscipiendi sacerdotium intra annum; quod optime facere potest, nam licet non possit Ecclesia sua lege actus internos per accidens cum externis conjunctos prohibere vel precipere, potest tamen eos requirere ut conditionem externi contractus, qua non impleta, contractus non acquiritur jus in rem sub tali conditione acceptam. Sicut si quis vellet alicui pauperi dare elemosynam sub hac conditione ut cum devotione & attentione interiori oraret, actum internum non preciperet, sed tantum illum requireret ut conditionem qua non posita nollet in pauperem transferre dominium elemosynae exterioris.

Addunt aliqui, poenam restitutionis fructuum perceptorum, non statui propter transgressionem legis Ecclesiasticae, sed divinae, naturalis, qua tenetur qui parochiale beneficium accipit, se idoneum ministrum talis beneficii reddere. Nec refert, quod alia via possit hic fructus percepti beneficii compensare, & alius obsequii suos reddere; nam hoc ipso quod Ecclesia detinuit certum genus officii, quod beneficiarius debeat in compensationem accipi beneficium praestare, non est amplius in eius potestate illud mutare: sicut hoc ipso quod Ecclesia sua lege determinat praecipitum divinum de sabbato sanctificando, per auditionem fieri, non est amplius in potestate fidelium illud in aliud opus commutare.

ARTICULUS II.

Utrum leges humanae tam civiles quam Ecclesiasticae obligare possint in foro conscientiae, ita ut eas transgressi reus sit culpa apud Deum?

Valdenses apud Guidonem lib. de haeresibus, Martini filius de Padua, Joannes wiclet, & Joannes Hus ex Bellarmino 4. de Pontifice cap. 15. negant ullam legem humanam, sive Ecclesiasticam sit, sive civilem, in conscientia obligare. Hos secutus est Calvinus 4. instit. cap. 15. & sequentibus, ubi tamen concedat, Praelatos & Magistratus politicos posse leges aliquas ad conservationem disciplinae & pacis inter cives praescribere, negat tamen eas in conscientia obligare, cum conscientia (inquit) soli Deo subdita sit, ideoque ab eo solo ligari seu lege coerceri possit.

Ab hac sententia seu potius errore non longe distare videtur Joannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, Tract. de vita spiritali, lect. 4. alfabeta 6a. ubi admittit quidem, leges humanas, maxime Ecclesiasticas habere vim obligandi in conscientia, contendit tamen eas vim illam a solo Deo, vel a Christo habere, non vero a legislatoribus humanis; qui dum leges condunt, solum declarant obligationem quam Deus imponit, ipsi vero nullam obligationem in foro conscientiae imponunt. Exemplum offert de aegrotis, qui tenentur in conscientia Medicis obedire, non quod Medici imperandi auctoritatem habeant, sed quia declarant id ad quod aegrotus lege naturali & divina tenetur. Gersonem sequitur Almainus Tract. de potest. Ecclesiasticae q. 1. c. 2a. quantum ad leges civiles, sed non quantum ad Ecclesiasticas. Ut hic error confutetur, & communis ac vera sententia declararetur, sit

§. I.

Vera sententia duplici conclusione statuitur.

Dico primo, leges humanas Ecclesiasticas habere vim obligandi ad culpam, & in foro conscientiae.

Conclusio est certa de fide, ac definita in Concilio Constantiensi sess. 8. contra Wiclet, & Joannem Hus, & in Bulla Leonis X. contra Lutherum, & contra hos & alios haereticos in Tridentino sess. 7. can. 8. his verbis: *si quis dixerit hospites liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praecipit, quae vel scriptae vel traditae sunt, ita ut ea observare non debeant, anathema sit.*

Id etiam constat ex variis Scripturae testimoniis, Christus enim Matth. 18. sic pronuntiat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam Euthicus & Publicanus*. Ubi Chrysostomus homil. 61. *Considera quomodo Publicanum ad exemplum summae nequitiae posuit*. Praecipit ergo Ecclesia non obedire, summa nequitia est. Item Christus Lucae 10. ait: *Qui vos spernit, me spernit*. Et Paulus ad Hebraeos 13. *Obedite praecipit vestris, & subiacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animalibus vestris reddaturi*. Demum idem Apostolus ait 1. ad Corinth. 10. *Praecipio ego, non Dominus*. Et Actuum 15. Apostoli dicunt: *visum est spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere vobis, quam haec necessaria &c.* Quibus locis designatur specialis potestas legum Ecclesiasticarum obligandi in foro conscientiae, ut procedant a Legislatoribus humanis, alias non diceret Paulus: *Praecipio ego, non Dominus*; nec Apostolus: *visum est spiritui sancto, & nobis*; Neque hoc ultimo

ultimo loco continetur solum consilium, ut heretici volunt: his enim contineri preceptum in conscientia obligans, indicant verba illa *Oneris, & Necessaria*, docentque Chrysolomus ibi homil. 33. Hieronymus Ezechiel. 44. versu 31. Angustinus lib. 32. contra Faustum cap. 13. & alii. Hæc conclusio magis constabit ex dicendis in sequent.

Dico secundo, etiam leges civiles & politicas, posse ad culpam obligare, & necessitatem in foro conscientia imponere.

25 Probatur primo ex Scriptura, dicitur enim 1. Petri 2. *Subditi igitur estote omni humana creatura, sive Regi quasi præcellentis, sive Ducibus tamquam ab eo missis, in vindictam iræ & c.* Hæc est enim voluntas Dei. Et 2. Petri 2. dicitur eos qui spernunt dominationem, reservari in diem iudicii cruciandos. Et ad Rom. 13. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum Chrysolomus & alii Interpretes ibidem intelligunt. Et versu 5. *Idcirco necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Addit ibidem versu 4. Principes esse Dei ministros, unde qui illis resistit, Deo resistit, adeoque Deum offendit.

26 Probatur secundo ratione D. Thomæ hic art. 4. Lex humana, sive civilis, sive Ecclesiastica, derivatur a lege æterna: Ergo habet vim obligandi in foro conscientia, Antecedens est certum, & constat ex illo Proverb. 8. *Per me Reges regnant & legum conditores iusta decernunt.* Consequentiæ vero probatur. Quod derivatur ab aliquo, participat rationem ejus suo modo, scilicet juxta suam naturam: cum igitur de ratione legis æternæ sit obligare posse in foro conscientia creaturam rationalem, cum peccatum sit dicitur, factum, vel concupitum, contra legem æternam, id ipsum etiam erit de ratione legis humanæ, sive civilis, sive Ecclesiasticæ, suo modo, & juxta suam naturam.

27 Dices, si leges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur, non erant humana, sed divine: At hoc dici nequit. Ergo nec illud.

Respondendo negando sequelam, licet enim leges civiles & Ecclesiasticæ ab æterna deriventur, non tamen immediate (hoc enim solum competit legi divinæ & naturali) sed mediante dicitur, mediante scilicet dicitur humanæ, deducto ex principiis naturalibus & divinis: hoc vero sufficit ut leges illæ humana censentur, & non divine, vel naturales, quia conclusio, juxta regulas Dialecticorum, semper sequitur debiliorem partem. Quomodo in disputatione Procemiali Theologia docuimus, Theologiam esse habitum entitative naturalem, quia licet conclusiones Theologia procedant ex principiis supernaturalibus & revelatis, ex illis tamen non deducuntur, nisi mediante discernu naturali intellectus humani, qui est causa proxima & immediata habitus Theologia.

28 Probatur tertio, ratione qua utitur Amicus in Tractatu de legibus disp. 5. sect. 6. Potestas obligandi in conscientia reperitur in quavis communitate imperfecta, quæ constat ex viro, uxore, filiis, ac famulis: Ergo multo magis reperiri debet in communitate perfecta, quæ constat ex magistratu & civibus, sive Rege & subditis. Antecedens constat ex Deuteronom. 21. ubi jubetur morte puniri filium inobedientem & contumacem, & ex Apostolo ad Ephel. 5. & Coloss. 3. ubi hortatur mulieres ut subditi sint viris suis: Item ex 1. Petri 2. ubi servi monentur, ut subditi sint dominis suis. Consequentiæ vero probatur ex eo quod majus debitum est obediendi Principi, propter bonum Reipublicæ, quam Patrifamilias, propter bonum unius domus, nam quo bonum est universalius, eo divinius.

Id confirmat exemplo præcepti quod tulit Saul de non comedendo quidquam usque ad vesperam, 1. Regum 14. tale enim præceptum obligasse in conscientia, constat ex eo quod ejus transgressio in persona Jonathæ filii Saulis, adeo displicuit Deo, ut noluerit Deus propter talem transgressionem a Saule confusus respondere.

29 Demum suadere potest conclusio ex duplici inconvenienti, quod sequitur ex adversa sententia. Si enim humana lex, sive Ecclesiastica, sive civilis, non posset ad culpam & in foro conscientia homines obligare, nimis debilis & inefficax esset sæpeque suo fine eam frustrari contingeret, cum frequenter violari posset absque periculo incurrendi poenam externam. Præterea cum Legislator humanus habeat jus ut sibi obediatur, dum aliquid justum præcipit suis legibus, si subditi non teneretur in conscientia obedire, sed haberet jus ad non obediendum, daretur bellum justum ex utraque parte, quod implicat, per se loquendo.

Solvuntur objectiones.

Contra præcedentes conclusiones objiciunt in primis 30 hæretici: Christus pro passionem & mortem suam nos vindicavit, & ab omni lege & servitute liberavit, ut sepe ait Apostolus; Ergo subiecto ad leges humanas, & obligatio ad eas observandas, libertati Christianæ repugnat, eamque penitus destruit.

Sed nego Consequentiam, libertas enim Christiana, quam tantopere jactant hæretici non consistit in eo quod debeamus esse immunes & liberi ab observatione legum etiam humanarum, & quod tantum præcepto fidei obligemur, sed ipsa in tribus præcipue consistit. Primo in immunitate a servitute peccati, secundum illud Apostoli ad Roman. 6. *Liberati a peccato, servi facti sumus justitiæ.* Christus enim sua passione & morte gratiam nobis promeruit, cujus beneficio postsumus servitutem peccati excutere, & legem adimplere, juxta illud Augustini de spiritu & littera: *Lex data est; ut gratia quaeratur: gratia data, ut lex adimpleretur.* Secundo, in exemptione a jure legis ceremonialis & judicialis, quod Judæi in lege Mosaicâ graviter premebantur, ut dicitur act. 15. ab eo enim liberati sumus pro Christi morte, per quam lex Mosaicâ omnino consummata & proposita abrogata fuit. Tertio in immunitate a spiritu timoris servillis, quod Judæi in observatione legis Mosaicæ dicebantur. Christiani enim legem Evangelicam non ex timore poenarum, tamquam servi, sed ex amore & caritate, tamquam filii, observant, juxta illud Apostoli ad Roman. 8. *Non enim accepisti spiritum servitutis iterum in timore, sed accepisti spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Unde merito advertit Augustinus in 1. Psalmum, *Aliud esse hominem esse sub lege, & aliud in lege.* Judæi ante mortem Christi erant sub lege, quia tamquam servi subditi erant poenis & terribilibus ipsius; Christiani vero sunt in lege morali & Evangelicâ, quia tamquam filii esse ex amore & caritate observant, non autem per vim & metum poenarum, quæ antiquitus Judæi legem violentibus infligebantur.

31 Obijciunt secundo: Potestas legislatoris inferioris non potest obligationem inducere in foro, hoc est in judicio potestatis superioris: Sed forum conscientia est forum superioris potestatis, scilicet Dei: ergo potestas legislatoris humani non potest obligationem inducere in foro conscientia. Minor patet, Major etiam videtur manifesta, nam ordinarii Judices non possunt inducere obligationem in judicio superioris Principis, nec Episcopi in judicio Pape, quia nimirum eorum potestas excedit a judicio superioris potestatis.

32 Respondendo distinguendo Majorem: Potestas legislatoris inferioris non potest obligationem inducere in foro potestatis superioris, contra aut præter ordinem superioris potestatis, concedo Majorem. Ut subest ordini superioris potestatis, nego Majorem, & ad illius probationem eodem modo responderetur, ordinarii scilicet Judices, aut Episcopi, non posse contra ordinem Principis aut Pontificis, bene tamen ut sunt sub ordine illorum; ut si Princeps daret potestatem ordinario Judici, ut ferret legem obligantem in suo foro; & sic contingit in nostro casu, nam eo ipso quod lex humana est justa, subest ordini naturalis legis, aut divinæ, ex qua participat vim obligandi etiam in foro divino, quod est forum conscientia.

33 Dices, Ex hac doctrina & responsione sequitur quod lex humana non obligat ex eo quod humana est; sed ex eo quod subest legi divinæ superiori, ac proinde quod tota ratio obligandi desumenda est ex potestate divina, & nullo modo ex potestate humana, & per consequens quod legislator humanus nihil aliud facit, quam declarare obligationem quam imponit Deus, ut contendit Gerson, afferens exemplum Medici, qui tenentur in conscientia obedire ægroti, non quod imperandi auctoritatem habeat, sed quia declarat id ad quod ægrotus lege naturali & divina tenetur.

34 Respondendo negando sequelam, nam licet tota ratio obligandi desumenda sit ex lege naturali aut divina, ut ex prima causa obligandi, hoc tamen non tollit, quin etiam debeat desumi ex potestate humana, ut ex principio proximo, cum potestas humana vere & proprie sit potestas legislativa, licet sub Deo; ac proinde non solum est potestas declarandi obligationem conscientia impositam a Deo, sed etiam obligandi apud illum. Ex quo patet exemplum a Gerson adductum non esse ad rem, longe enim dispar est ratio inter Legislatorem humanum, & Medicum, cum Medico, ut constat, nullam imperandi potestatem respectu infirmorum habeant; at vero Principes Ecclesiastici & sæculares respectu subditorum, publica auctoritate funguntur, iisque legitime possunt

scientia in gabellis & gravaminibus hujusmodi publicis clarificabit.

ARTICULUS III.

An lex humana obligare possit sub culpa mortali, & quid requiratur ad hoc ut sub mortali obliget?

Dico primo, leges humanas obligare posse ad culpam mortalem, non tamen necessario ad eam obligare, sed ad culpam venialem posse obstringere.

Prima pars hujus conclusionis probatur primo ex Apostolo ad Roman. 12. dicente eos qui superiorum potestati resistunt, damnationem sibi acquirere, quod de damnatione æterna Chrysolomus & alii interpretes ibidem intelligunt: Sed damnatio æterna non nisi ob peccatum mortale incurritur: Ergo lex humana sub culpa mortali obligare potest.

Confirmatur ex Augustino Epistola 50. ad Bonifacium, ubi sic ait: *Quicumque legibus Imperatorum qua pro rei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirat grande supplicium, scilicet apud Deum, apud quem non nisi propter mortale, grande supplicium acquiritur.*

35 Probatur secundo ratione: Sicut alia obligationes solvendi aliquid debitum, possunt esse graves, quando id quod debetur est grave, & ex jure integro exigitur ab eo cui debetur; sic obligatio per legem aut per mandatum constituta, potest esse gravis, quando id quod constitutum fuerit est grave, & vehementer, graviterque exigitur ab auctore legis vel mandati: Sed peccat graver qui contra gravem obligationem agit: Ergo obligatio per legem gravem imposita, potest esse sufficiens ad peccatum grave, & morte æterna dignum, subindeque ad peccatum mortale.

36 Quod vero ad solum veniale obligare possit, patet: lex enim prohibens verba otiosa, mendacia jocosâ, risum immoderatum, & alia hujusmodi, que est quoddam rationis dictamen, solum obligat ad veniale: Ergo etiam inter leges humanas nonnullæ erunt, quæ solum obligant ad veniale: Unde in quibusdam Religionibus earum constitutiones ad nullam culpam mortalem aut venialem obligant; alia obligant solum ad peccatum veniale, alia vero ad mortale: quod non altitudo dependet, quam ex voluntate Fundatorum, qui tales constitutiones ediderunt: nam materia earum, saltem multarum, sufficiens est ad peccatum mortale, si ad illud Legislator voluisset obligare.

37 Dico secundo, ad hoc ut lex humana obliget sub mortali, requiri gravitatem materiæ, subindeque nullam legem humanam posse in materia levi sub mortali obligare.

38 Probatur primo: Sicut lex humana derivatur ex naturali, vel divina; ita obligatio ejus derivatur ab obligatione legis naturalis, vel divinæ. Sed Deus sua lege naturali, vel divina, nunquam imponit obligationem ad culpam mortalem; quando materia est levis, ut omnes fatentur: Ergo neque Legislator humanus obligat sub mortali, nisi materia sit gravis.

39 Probatur secundo: Potestas humana est limitata & proportionatâ exigentiæ & naturali capacitati materiæ: Ergo non potest precipere & obligare supra materiæ contenturalem capacitatem vel exigentiam, nec per consequens ad gravem culpam, qualis est peccatum mortale, si materia sit levis.

40 Probatur tertio: Si lex humana pro levi culpa poenæ mortis addiceret, haberetur pro injusta & nulla, quoad illam partem: Ergo multo magis erit injusta, si in materia levi imponat reatum poenæ æternæ a Deo infligendæ.

41 Dices: Præceptum impositum primis parentibus erat circa levem materiæ, unus scilicet pomi comestione, & tamen sub mortali peccato obligabat: Ergo similiter leges humane poterunt sub mortali obligare, quamvis sint in materia levi.

42 Respondendo negando Antecedens, cum enim hoc præceptum impositum fuerit; ut obedientia hominis ad Deum reluceret, Deusque gravi jure a primis parentibus exegerit ut de fructu ligni vitæ non comederent, in signum subjectionis & agnitionis tunc beneficiorum Adamo collatorum, de materia gravi fuit, quamvis præterea alias levis fuerit. Addo quod, cum divinum jus sit summum & illimitatum, non debet obligatio ejus esse proportionatâ exigentiæ & naturali capacitati materiæ, sicut obligatio juris humani, quod finitum & limitatum est. Unde quamvis lex divina possit in levi materia gravi ter obligare, non tamen humana, sive Ecclesiastica sit, sive civilis.

43 Dico tertio, etiam intentionem Legislatoris requiri, ut lex humana obliget ad culpam mortalem, supposita materiæ gravitate; unde quamvis materia legis sit gravis, si tamen legislator non intendat obligare sub mortali, talis

possunt imperare, subindeque leges aliquas in conscientia obligatorias constituere.

35 Obijciunt tertio: Potestas principum sæcularium est mere temporalis & politica: Ergo non potest se extendere ad aliquid spirituale, nec per consequens obligare ad culpam, & in foro conscientia.

36 Confirmatur primo: Legislator civilis non potest solvere in foro conscientia: Ergo nec in eo ligare: Ergo nec obligare in conscientia.

37 Confirmatur secundo: solius Dei est poenam alterius vite quam quævis culpa incurrit statuere: Ergo non potest Legislator creatus ad eam sua lege obligare, nec per consequens ad culpam, quæ tali poenâ punitur.

38 Ad objectionem respondeo, potestatem Principum sæcularium dici temporalem rationem objecti, quia secundum se tota est de personis, rebus & actionibus temporalibus; ratione tamen obligationis quam inducit, dici potest spirituales, & in conscientia obligare: licet enim per se primo respiciat bonum temporale Reipublicæ, & per se primo non intendat ligare conscientias, sub poenâ damnationis æternæ, sed solum præcipere aliquid ad promovendum tale bonum, sub poenâ temporali proportionata ad consequendum suum finem; ex consequenti tamen, quia hoc præcipit ut fiat sub ordine divinæ potestatis, & in virtute illius potentis obligare in foro conscientia quantum ad culpam & poenam æternam, ad culpam & in foro conscientia obligat.

39 Ad primam confirmationem; concessio Antecedente, nego Consequentiam, inferior enim, cum obliget per potestatem a superiori datam, ligare potest in eo foro, in quo non potest solvere, immo potest quilibet hominum seipsum ligare in foro Dei, per votum aut juramentum, quamvis in eo non possit seipsum solvere. Et lex naturalis non potest remittere poenam alterius vite, ad quam tamen potest indirecte & mediate obligare, nam ad indirectam obligationem poenæ, sufficit tantum directâ & immediata potestas ad actum, cujus transgressionem consequitur poenâ.

40 Ad secundam confirmationem similiter, concessio Antecedente, nego Consequentiam, nam licet solius Dei sit poenam alterius vite statuere, cum statuere poenam, sit poenam taxare, ad eam tamen semel a Deo taxatam potest Legislator creatus per suam legem indirecte & mediate obligare; Deus enim non solum taxavit poenam violentibus leges suas, sed etiam humanas, cum per legem humanarum violationem contemnatur ipse Deus, a quo legislator humanus accepit potestatem condendi leges.

41 Obijciunt quarto: Leges humane habent vim obligandi in foro conscientia a lege æterna, ut docet D. Thomas hic art. 4. Ergo vis obligandi in foro conscientia, non legi humane, sed soli legi æternæ tribui debet.

42 Sed nego Consequentiam, licet enim vis obligandi in foro conscientia, a lege æterna ut a causa universalis remota oriatur, a lege humana ut a causa particulari proveniat; unde sicut effectus tribuitur causæ particulari, sua actione determinati causam universalem; ita obligatio in conscientia tribuitur legi humane, quæ ut causæ particularis sua obligatione determinat legem æternam ut causam universalem in obligando.

43 Quæres primo, an omnes leges humane obligent ad culpam?

44 Respondendo negative: nam Constitutiones Ordinis nostri sunt veræ leges, cum quælibet illarum sit ordinatio rationis in ordine ad bonum commune Religionis, ab eo qui curam habet communitatis promulgata, quæ est definitio legis; & tamen non obligant ad culpam, sed tantum ad poenam, ut in ipsarum prologo declaratur.

45 Quæres secundo quamvis leges humane obligent ad culpam, vel solum ad poenam?

46 Respondendo omnem legem justam obligare ad culpam, nisi ipse Legislator contrariam intentionem expresserit, dicendo, non intendimus obligare ad culpam; sed solum ad poenam, ut factum fuit in nostris Constitutionibus. Cum enim obligatio legis in actu secundo tam ad culpam quam ad poenam, consequatur legem promulgatam, ad modum proprietatis, nisi voluntate Legislatoris impediatur, talisque voluntas declaratur, leges humane, si sit justæ, non solum ad poenam, sed etiam ad culpam obligare consentur. De quo disp. sequenti art. 1. Dixi, si sine justis, quia ut docet S. Thomas hic art. 4. leges humane injustæ non obligant in foro conscientia, nisi ad vitandum scandalum aut turbationem. Tripliciter vero (inquit) leges humane possunt esse injustæ, nempe vel ex fine, sicut cum aliqui prædicens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam. Vel ex actore, sicut cum aliqui legem forte ultra sibi commissam potestatem. Vel etiam ex forma, puta, cum inquaviter onera multitudine dispensantur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Quæ si ad particulares leges quis sciat applicare, inde (subdit Cajetanus) multos casus con-

talit lex non obligabit sub mortali. Est contra Vasquez hic disput. 158. cap. 4. ubi asserit obligationem legis humane ad mortale vel veniale, ex sola gravitate aut levitate materiae, non vero ex intentione aut voluntate legislatoris dependere.

48. Probatur tamen nostra conclusio ex principiis supra statutis, supra enim ostendimus, ex voluntate legislatoris pendere quod leges humanae obligent ad culpam, vel solum ad poenam, ita ut si legislator delectet se nolle ad culpam obligare, ad nullam legem ejus non obliget. Ergo multo magis ex eadem legislatoris voluntate pendet, & non solum ex gravitate materiae, quod lex ejus obliget ad mortale vel ad veniale; si enim potest totam obligationem ad culpam impedire, multo magis partem. Unde, ut supra dicebamus, in aliquibus Religionibus approbatis, constitutiones non obligant ad mortale, sed tantum ad veniale (quamvis interdum sint de rebus ad peccatum mortale sufficientibus, si rigide praecipiantur, ut de sacro audiendo, de multis abstinentiis & jeuniis) quia nimirum legislator expresse declaravit, non esse sua intentionis obligare sub mortali, sed tantum veniali.

49. Confirmatur, licet obligatio sit propria passio consecuta ex lege promulgata, consequitur tamen illam impedibiliter, ut per voluntatem legislatoris impediri possit, ut in fine articulo praecedentis dicebamus: Ergo poterit legislator impedire obligationem in actu secundo ad mortale, quantumcumque ex natura rei deberet sequi ex sua lege, & relinquere illam cum sola obligatione ad poenam, ut factum est in nostris constitutionibus.

50. Dices primo, Obligatio voti sequitur ex voti emissionis, sicut obligatio legis ex lege promulgata: Sed non est in potestate voluntis tollere obligationem a voto, aut minuere illam taliter quod solum obliget sub veniali quod secundum se obligat sub mortali: Ergo similiter non est in potestate legislatoris, ut lex ejus quae potest obligare sub mortali, obliget solum sub veniali.

Respondet disparem esse rationem inter voventem, & legislatorem, nam votum est promissio Deo facta ut superioris & primo principio, ex qua Deus acquirit jus religiosum ut sibi reddatur quod voverit, unde votum semper remanet Deo inferiori, ipsique obligatus promissione sua, juxta naturam talis promissionis; & sic ablatio, seu relaxatio voti, pendet ex sola voluntate Dei, in cuius potestate Praelati illud relaxant. At lex non respicit inferiorem, quem legislator sua voluntate obligat, & unde potest magis vel minus obligare, secundum quod jus suum quod habet ad illud obligandum, magis vel minus ipsi applicare vult: nam tale jus est in ipsius libera voluntate, ut eo moderatius utatur, si velit, neque imponat tantam obligationem quantum potest.

51. Dices secundo, superior non potest rem levem ita precipere ut sub mortali obliget, ut praecedenti conclusione dicebamus: Ergo neque tam gravem sub veniali.

Sed nego consequentiam, quia prior voluntas est ad imponendum gravamen ultra potestatem, posterior vero ad non imponendum totum gravamen quod potest; unde licet prior sit injuriosa subditis, posterior tamen istis favorabilis est: eorumque fragilitati accommodata.

52. Queres unde cognosci possit gravitas materiae sufficientis ad hoc ut lex humana obliget sub mortali?

Respondet ex triplici potissimum capite colligi posse gravitatem materiae sufficientem ad gravem legis obligationem. In primis enim cognosci potest a posteriori, & tanquam a signo, & gravitate verborum, quibus lex fertur, ut si dicatur, in virtute Spiritus Sancti, & sanctae obedientiae, & sub praecipio formali, ut fit in nostro Ordine. Vel quando aliquid praecipitur aut prohibetur sub interminatione divini iudicii, aut Dei & sanctorum indignatione, non enim censendum est, hac gravissima verba a prudenti legislatore apponi, nisi circa materiam gravem.

53. Secundo colligitur etiam a posteriori materiae gravitas, a gravitate poenae quae transgressoribus imponitur; nam cum poena non ponatur nisi propter culpam, cui proportionari debet, poena gravis non nisi pro gravi culpa imponi potest, quae non potest esse in materia levi. Hinc fit quod quando in spiritualibus imponitur praecipium sub lex sub poena excommunicationis majoris, tunc materia legis aut praecipii gravis est, si legislator iuste praecipit; quia poena excommunicationis majoris est inter Ecclesiasticas, suprema. Quando vero aliquid praecipitur sub poena suspensionis, interdicti, irregularitatis, & privationis Ecclesiasticae sepulture, aliqui existimant ex hujusmodi poenis non sumi certum indicium materiae gravis, alii vero oppositum censent, & utrumque reputant probabile. In temporalibus vero, quando aliquid praecipitur sub poena mortis, mutilationis alicujus membri, infamiae, exilii, cruciatus acerbi, confiscationis bonorum, & similia, censetur materia gravis; levis autem, si poena sub qua aliquid praecipitur aut prohibetur levis sit.

Tertio colligitur gravitas materiae legis a priori; ex necessitate illius in ordine ad finem ad quem lex aut praecipium ordinatur. Unde quia ut dicitur i. ad Thimoth. 2. finis praecipii est caritas, illa censetur materia gravis, quae ad dilectionem Dei vel proximi necessaria est. Item quia lex ad bonum commune ordinatur, illa erit materia gravis, quae ad bonum commune Republicae, vel communitalis necessaria est, licet secundum se levis videatur. Unde in Religionibus praecipitur de non ingrediendo uno Monacho in cellam alterius censetur esse de re gravi in ordine ad finem & bonum commune Religionis. Quae omnia, quando non sunt de se manifesta, iudicio viri prudentis, & sapientis committenda sunt, quo in rebus moralibus, tuendum est, nec potest certior regula tradi, nec specialior assignari.

ARTICULUS IV.

An lex humana obliget ad sui observationem cum dispendio vitae?

§. I.

Referuntur sententiae, & vera eliguntur.

54. Hujus difficultatis resolutione duae sunt sententiae extreme oppositae: Altera negans legem humanam unquam obligare ad sui observationem cum dispendio vitae: Altera asserens omnem legem humanam, quae obligat sub peccato mortali servandam esse in omni eventu, etiam cum vita discrimine, nisi ex speciali benignitate legislatoris aliqua lex obligationem talem non inducat. Primam sententiam docet Almainus in moralibus tract. i. c. 3. conclus. 4. Secunda vero tribuitur communiter Cajetano hic art. 4. & Adriano in 4. q. 3. de clavibus. Pro declaratione mediae & communis sententiae

55. Dico, legem humanam interdum obligare cum periculo & dispendio vitae, non tamen semper.

Prima pars probatur, nam quando periclitatur salus publica, nisi ei cum manifesto dispendio vitae aliquorum suorum civium subveniatur, Princeps vel Respublica potestatem habet obligandi subditos ad exponendum vitam pro salute Republicae, & ad agendum aliquid non obstante evidenti periculo vitae. Sic in bello iusto milites a ducebus jubentur servare stationem periculosam, vel facere irruptionem, cum periculo & dispendio vitae. Sic etiam tempore pestis possunt Praelati & Magistros praecipere ut aliqui Presbyteri & Medici maneat in civitate, ut ei in tanta necessitate succurrant. Ratio est, quia omnis perfecta communitas debet habere medium conservandi salutem totius, etiam cum dispendio alicujus sui partis, cum non minus de jure naturae sit, ut totum se conservet, etiam cum destructione partis, quam ut pars se periculo exponat propter conservandam totius.

Advertendum tamen est, lagere illas quae cives obligant ad exponendum vitam pro salute Republicae, non esse pure humanas, sed aliquid juris naturalis includere, cum de jure naturae sit, ut partes & membra cum dispendio sui sese exponant, quando id necessarium est ad totius conservationem, quia tamen obligatio illa naturalis confusa est, & indeterminata ad hunc aut illum, per humanam legem aut potestatem determinari debet, & sic obligatio certa & determinata, non est pure legis naturae, sed humanae adjuncta.

57. Quod si quaeras, unde cognosci possit an lex humana obliget cum dispendio vitae? Respondet id ex hac potissimum regula colligi posse. Quotiescumque id quod praecipitur lege humana, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit observare legem, quam servare propriam vitam, tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitae. Si autem sit majus bonum commune conservare vitam propriam, quam servare legem, tunc lex humana non obligat cum vite dispendio. Et ratio est, quia conservatio vitae civium spectat ad bonum commune, sicut observatio legis: Ergo nisi obligatio legis sit majoris momenti in ordine ad bonum commune, quam conservatio vitae civium, legislator cum tanto dispendio non potest obligare ad legis observationem; obligaret etiam irrationabiliter, cum non ordinaret minus bonum ad majus, sed contra majus ad minus.

58. Ex qua ratione & regula probata manet secunda pars conclusionis, non semper enim observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam conservatio vitae civium, immo nec quam conservatio fame & honorum temporalium: Ergo non semper obligat cum dispendio vitae, immo nec cum dispendio fame vel familiaris, quin potius dicendum est leges humanas raro obligare cum magno dispendio vitae, fame aut rei familiaris, quia raro observatio legis est majoris momenti ad bonum commune, quam vita civium, aut fama, vel res familiaris. Et quidem defectus hujus obligationis, non solum ex beni-

benignitate legislatoris procedit, ut videtur docere Cajetanus, sed etiam ex defectu potestatis illius, quia non potest aliquid praecipere, nisi secundum ordinem rationis, qui expedit ut minus bonum non praesupponatur majori. Postulat etiam ordo rationis, ut lex humana non praecipiat impossibilia moraliter, id est valde difficilia, sed solum ea quae possibiliter sunt secundum naturam & consuetudinem patriae, ut disput. praecedenti articulo i. declaravimus, explicando conditiones seu qualitates legis humanae ab Ifigoro assignatas; Sed praecipere aliquid cum dispendio vitae, fame, vel rei familiaris, regulariter loquendo difficillimum est: Ergo lex mera humanae communiter & regulariter cum tali dispendio non obligat.

59. Confirmatur: Lex divina positiva non semper obligat cum tanto dispendio: Ergo multo minus lex humana. Consequentia patet, quia lex humana non habet tantam vim obligandi, quantum lex divina. Anteced. vero probatur, cum ex facto David i. Regum 21. qui comedit panes propositionis, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus, ne fame moreretur, quod Christus probavit Matth. 12. Tum etiam ex consilio quo i. Machab. 2. Judaei decreverunt pagurare in die sabbati, in quo praecipit ut nihil operarentur, ut vitam scilicet tuerentur. Item Christus Matth. 13. suos discipulos apud Pharisaeos excusavit, quod die sabbati propter necessitatem spicas vellerent, quod de lege prohibuitum erat. Demum praecipit confessionis integrum non obligat, quando ex integra confessione magnum detrimentum imminet poenitentis, ut communiter Theologi docent in Tractatu de poenitentia: Ergo lex divina positiva non semper obligat cum notabili detrimento. Idem constat in lege naturali, nam votum licet jure naturali reddendum sit, non obligat cum periculo gravis incommodi. Et restitutio, quae jure tum divino tum naturali facienda est, non obligat cum majori proprio detrimento.

60. Adverte tamen hoc inter legem divinam & humanam reperiri discrimen, quod lex divina solum ex benignitate legislatoris non obligat cum tanto detrimento, potest enim absolute obligare cum illo, cum procedat immediate a Deo, qui est Dominus omnium: Lex vero humana, non solum ex benignitate legislatoris, sed etiam ex defectu potestatis non obligat cum vite, aut fama, vel rei familiaris dispendio; quia legislator humanus non habet potestatem disponendi de vita & bonis civium, nisi in ordine ad salutem & bonum communitalis, & cum ea solum conditione accipit potestatem a Republica, ut non nisi extrema vel gravi urgente necessitate publica salutis, de vita & bonis civium disponere possit.

61. Ex dictis colligitur, legem humanam obligare cum vite dispendio, quando ejus violatio redundat in contemptum legislatoris, ut si quis comminando mortem alteri, induceret eum ad frangendum jejunium Ecclesiae, vel ad omittendum sacrum in die festo, in odium Ecclesiasticae potestatis, vel in contemptum fidei aut cultus divini, tunc enim ille, etiam cum vite dispendio, praecipit Ecclesiae observare debet; quia majoris momenti & utilitatis est, defensio fidei & Ecclesiasticae potestatis, quam vita propria conservatio. Sicut Eleazarus 2. Machab. 6. laudabiliter mortem sustinuit, ne legem Moysaicae violaret, & carnes porcinas ederet, quia in odium & contemptum legis ac religionis Judaicae eas edere compellebatur.

§. II.

Salvantur objectiones.

62. Contra primam partem nostrae conclusionis objicit Almainus: Conservare vitam est de lege naturae: Ergo nulla lex humana potest contrarium praecipere.

Verum ad hoc solutio patet ex supra dictis, respondetur enim non esse legis naturae conservare vitam in quocumque casu, sed potius naturae rationi consentaneum esse, ut vita possit exponi periculo, propter bonitatem & necessitatem boni communis, praesertim si morte animi, & vitae salus plurimum conservanda est.

63. Contra secundam objicit Cajetanus: Lex humana obligat ad peccatum, ut articulo praecedenti ostensum est: Sed peccatum cum quovis periculo & dispendio evitandum est: Ergo lex humana cum quovis periculo & dispendio servanda est. Quod confirmat variis exemplis, in quibus aliqua leges humanae cum dispendio vitae obligare videntur: homo enim (inquit) tenetur potius mori, quam contrahere matrimonium sine dispensatione cum consanguinea. Sacerdos debet potius mortem eligere, quam celebrare sine vestibus saceris, vel alius lege tantum humana requisitis. Item Innocentius III. cap. Sacris, de iis qui vi mortis causa sunt, docet ab excommunicatis abstinendum esse, etiam cum discrimine vitae. Denique regula Carthusianorum non vescendi carnibus, etiam cum vite discrimine, ab aegrotis servari debet.

Huic etiam argumento facile responderetur, legis humane obligationem cessare communiter, quando periculum vitae, vel gravis alterius damni occurrit, ideoque non obligare eo casu ad peccatum, neque culpabilem esse ipsius omissionem.

Ad exempla vero, in primis dico, quod quamvis vera essent, id nobis non obstat, quia non est par ratio aut necessitas in omnibus aliis legibus vel preceptis humanis.

Respondet secundo, valde dubium & incertum esse, an leges humane in praedictis casibus cum vite dispendio obligent. In primis enim quoad primum exemplum multi docent posse aliquem metu mortis contrahere matrimonium sicte cum consanguinea; absque consummatione, sicut de Malcho Monacho narrat D. Hieronymus in vita illius. Similiter multi existimant, metu mortis licitum esse sine veste sacra, & sine alius jure humano requisitis, Missam celebrare, nisi metu mortis incutiatur ad hoc faciendum in contemptum religionis, vel legis, aut ob alium finem malum. Idem dicendum de communicatione cum excommunicato, illa enim licita est, si periculum mortis imminet, damnum non cedat in deducendo & contemptum Ecclesiasticae potestatis. Unde in cap. Quoniam multos, 11. quest. 3. & cap. Inter, de sententia excommunicationis, dicitur propter famis necessitatem licitum esse communicare cum excommunicato, procurando subsidium, modo non cedat in deducendo Ecclesiae.

Ad caput vero Sacris, respondet Soto libro 1. de justitia quest. 6. art. 4. illud caput intelligendum esse, interveniente scandalo plebis suspicantis leges Ecclesiasticas contemni. Alii dicunt intelligendum esse de metu incusso in contemptum censuræ Ecclesiasticae. Alii de metu mortis levi, non excusante a legis obligatione & culpam poenitentis non excludente.

Denum ad regulam Carthusianorum, qua aegrotis prohibetur estus carnium, etiam cum vitæ discrimine, respondent aliqui Doctores Parisienses, nempe Martinus de Magistris, Almainus, Gerson, Major, & alii, illam non solum non obligare, sed etiam, si adit vite periculum, teneri Carthusianum jure naturae ad estum carnium, & peccare contra jus naturale de conservanda propria vita, si ab illis abstinere. Verum hanc sententiam a veritate procul alicquam exilium, motus primo auctoritate illius sanctissimi instituti, quod tacite saltem approbat ab Ecclesia, quae ob summam illius sacri Ordinis austeritatem, & exactam regulam observantiam, permittit ut ceteri omnes Religiosi, petita (licet non obtenta) facultate a superioribus possint ad hanc Religionem transire. Secundo, quia sacratissima illa Carthusianorum lex, a miraculo inceptis dicitur, quae carnes paratas pro infirmo hujus Ordinis, in pilces conversae sunt. Tertio, quia licet lex humana, ubi non continet jus naturale & divinum, cum periculo evidenti mortis non obliget, nihilominus non propterea sequitur, non posse quempiam cum tali periculo eam observare. Religiosus enim videns mortem suam accelerari ex observatione rigoris sui Ordinis, laudabiliter tamen, & cum merito, eam potest observare. Item homo gravi paupertate laborans, non tenetur ad vitam conservandam, pharmacum carissimi pretii emere, sibi quae illud per omnium bonorum suorum iacturam & venditionem procurare. Potest etiam quis ad liberandum amicum exponere se periculo mortis, & in naufragio, patri, vel principi, vel egregio viro licitum est tabulam relinquere, cum possit quis commode capere, & in morte vitare. Cur ergo patitur non poterit Carthusianus tanta conscientia abstinere a carnibus, argente ad id obligatione sua regula, licet ex Medicorum commotione videat sibi mortem ex hac abstinentia imminere?

Respondent alii cum Victoria, refectione de temperantia num. 6. & sequentibus, Carthusianum in extrema necessitate aegritudinis constitutum, posse licite a carnibus abstinere, non tamen teneri, sed posse etiam licite eis vesci, si id iudicio Medicorum omnino sit necessarium ad vitam tuendam.

68. Ergo probabilis censo cum nostro Aravio in Tracta. 68. tu de legibus disp. 2. lect. 3. difficult. 2. Carthusianum in casu proposito, non solum posse, sed etiam teneri cum vite dispendio aut periculo, a carnibus abstinere; quia quidquid licitum est, praecipitur potest, & fieri statim necessarium, ad boni communis incolumitatem. Addo quod, ut supra dicebamus, quotiescumque id quod praecipitur lege humana, ita conducit ad bonum commune, ut majus bonum commune sit, observare legem, quam servare propriam vitam, tunc lex humana obligat etiam cum dispendio vitae: Sed majoris momenti est conservatio strictioris observantiae ac disciplinae in toto Carthusianorum Ordine, quam vita unus Carthusiani: Ergo in casu proposto, non solum potest, sed etiam debet ac tenetur Carthusianus a carnibus abstinere, ad boni communis incolumitatem, & strictioris observantiae conservationem. Similiter etiam possunt ac debent aliorum Ordinum Religiosi,

glossi, ex amore & reverentia suæ regule, ita illam servare, ut a morbo liberari nolint, si necesse sit constitutiones suæ Religionis violare, & si ex earum violatione observantia regule non parum reforesceret, & disciplina religiose vigor multum immineretur.

ARTICULUS V.

Quinam legibus humanis teneantur?

SUB hoc titulo quatuor difficultates comprehenduntur, quæ hic breviter resolvende sunt. Prima est, an Principes & Legislatores suis legibus subjiciantur, easque servare teneantur? Secunda, an personæ Ecclesiasticæ legibus civilibus Principum secularium obligentur? Tertia, an Religiosi exempti teneantur Synodalia Episcoporum decreta servare? Quarta, an peregrini teneantur legibus loci per quem transeunt?

§. I.

Prima difficultas duplici conclusione resolvitur.

Dico primo. Princeps seu Legislator suis legibus subditur, quoad potestatem directivam. Ita D. Thomas hic art. 4. ad 3.

69 Probatur breviter: Lex humana est regula humanorum actuum in ordine ad bonum commune: Atqui non solum actus subditorum, sed etiam actus Principis & Legislatoris, qui debent conformari corpori & membris communitatis (alias delinquit maxima esset in illa, juxta illud Augustini, 3. Confess. cap. 8. Turpis est omnis pars sua uniuerso non congruens) sunt dirigibiles & ordinabiles in bonum commune: Ergo non solum subditi, sed etiam Princeps & Legislator subduntur legibus suis, quantum ad vim directivam.

70 Confirmatur: de ratione legis humanæ est, materiam a se præceptam constituere in aliqua specie virtutis moralis, ut recte notavit Sotus lib. 1. de iustitia q. 6. art. 7. Ergo lex humana semel posita, respicit & obligat omnes illos quos respicit & obligat virtus illa: Sed virtus moralis non solum subditos, sed etiam Principes & Legislatores obligat: Ergo & lex humana. Unde L. Digna vox, C. de legibus, sic dicitur: Digna vox maiestate regnantis est, legibus aliamque se Principum præferri. Et L. Principes ff. de legibus: Pareo legi quisquis legem sanxerit. Similia habentur in iure Canonico, cap. Iustum dist. 9. his verbis: Iustum est Principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnia custodienda existimat, quando & ipse illa reverentiam præbet. Et ne videatur id consilii tantum causa dici, subditur: Principes legibus tenentur suis, nec in se posse damnare iura, quæ in subditis constituunt, iusta est enim vox auctoritatis eorum, si quod populo prohibent, sibi licere non patiuntur. Denum Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem Epist. 32. ita loquitur: Quod cum præscripsisti, alii præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator ferit, quas primus ipse constituit.

71 Si autem queratur, unde hæc obligatio in Principe oriatur? Respondetur varia circa hoc esse Auctorum placita. Nonnulli enim censent ad id teneri Principem ex tacto pacto, & conventionem cum Republica, a qua sub hac conditione legislativam potestatem accepit, ut ipse a suis legibus non eximeretur. Alii hæc obligationem referunt ad voluntatem ipsius legislatoris, quæ seipsum in sua lege includit. Alii dicunt Principem obligari ad suas leges servandas, ratione scandali, quod subditis præberet, si legem, quam aliis imponit, ipse non servaret, cum legis efficaciam ex Principis exemplo maxime dependeat. Sed melius respondetur cum Cajetano hic art. 5. hæc obligationem in Principe oriri ex ipsa lege naturali, quæ dicitur posita lege positiva obligante totam Republicam, obligari & Principem ipsum ad eam servandam, ut caput ejusdem mystici corporis; cum non minus contra rationem sit, caput discordare a membris, quam membra a capite.

72 Duo tamen ibidem observat Cajetanus: Primum, Cum dicitur quod Princeps subjicitur legi, non intelligitur de lege speciali, pura militum, nisi ipse sit miles: sed intelligitur de lege communi. Secundum. Cum princeps subjicitur legi, intelligitur subjici proportionaliter, ut dicitur Principem, & non sicut alios subditos. Similia habet Soto loco supra citato, ubi hæc scribit: Quando statimur Principem legibus subditi suis, intelligimus de legibus quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipue Rex neminem gladio succinctorum incedere, aut servitium induit, nec est par ratio cur ipse eisdem abstinere. Inducit autem Papa jejunium, aut festi solemnitates; eadem est æquitas in ipso, nisi iusta de causa secum, veluti cum aliis, dispensaverit.

Dico secundo, Princeps seu legislator non subditur suis legibus, quoad vim coactivam seu coercitivam. Ita communiter docent Theologi cum S. Doctore supra citato.

Probatur ex discrimine quod reperitur inter vim directivam & coactivam seu coercitivam legis: vis enim directiva respicit ipsos actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes; coactiva vero, seu coercitiva, poenam inducit ad observantiam legis: Sed Princeps non potest cogi vel puniri poena inductiva ad legis observantiam, cum nullum habeat superiorem a quo cogatur, & nemo proprie a seipso cogi possit, quippe cum ipsa contra ordinem naturæ pugnet: Ergo Princeps non subditur suis legibus quoad vim coactivam seu coercitivam, sed ab eis quantum ad obligationem poenæ subeunda solutus est. Unde eo cautius, vigilantiusque debent Principes suas leges servare, quod ad earum poenam subeundam a nullo in terris cogi possunt, ne acerbis pati cogantur a supremo Judge Deo, cujus manus nemo effugere potest. Huc teste Glossa, alludit David Psalm. 50. Deo dicens: Tibi soli peccavi, quasi diceret: Nullum in terris superiorem agnosco, qui meum peccatum iudicare, ac punire queat, nisi te solum, ac proinde tibi soli illud quoad condignam poenam subjicio.

74 Notandum tamen, hæc conclusionem intelligi debere de Principe absoluto non habente superiorem se: nam qui superiorem habent, non solum quoad vim directivam, sed etiam coactivam, obligantur ad leges a se latas servandas. Talis fuit olim Archidamus, Lacedæmonum Rex, quem, teste Plutarcho, lib. de liberis educandis, Lacedæmones pecunia multarunt, eo quod contra legem consuetudine receptam, uxorem puilli corporis duxisset. Talis etiam est hodie dux Venetorum, qui licet cum Republica leges ferat, sitque superior singulorum, easque præcipere possit, quando pro bono Republicæ expedire judicaverit: ipse tamen subditur legibus, etiam quoad vim coactivam, cum habeat Republicam se superiorem a qua ad poenam subeundam cogi potest. Talis denique est quisvis Generalis respectu sui Religionis, qui est cum aliis in capitulo generali leges ferat, sitque superior singulorum, easque præcipere possit, quoties id ad publicum Religionis bonum expedire judicaverit; ipse tamen subditur legibus totius Religionis, etiam quoad vim coactivam, cum habeat totam Religionem superiorem se, a qua cogi potest.

§. II.

Secunda & tertia difficultas breviter resolvitur.

Dico tertio, Clerici non obligantur legibus civilibus Principum secularium, quoad vim coactivam, bene tamen quoad vim directivam, & ex æquitate naturali, ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ.

Prima pars est certa: cum Clerici sint exempti a jurisdictione Principum secularium cap. Decernimus, de iudiciis. Et cap. Sancti Marini, de constitutionibus. Et cap. Saculares, de foro competentis in 6. Solum difficultas est, an exemptio a legibus & jurisdictione Principum secularium conveniat Clericis jure divino, vel solum jure humano, & Principum secularium favore. Canonistæ enim & Theologi quam plures dicunt exemptionem hæc Clericorum, esse non solum de jure humano, sed etiam divino. Quod colligitur ex Scriptura sacra, ex novo quidem testamento ex illa Christi illatione Matth. 17. Ergo liberi sunt filii, a legibus scilicet tributorum, quæ Regibus dantur: ex veteri vero testamento, ex Genes. 47. ubi Joseph omnem terram Aegypti subiecit Pharaoni, præter terram sacerdotum. Alii vero censent, hæc Clericorum exemptionem non esse ex jure divino, sed solum humano, nimirum ex predictis summorum Pontificum constitutionibus, & Principum secularium favore, quod tamen jus humanum, juri naturali & divino maxime consentaneum est. Cui sententiæ favere videtur D. Thomas in illud ad Roman. 13. Ideo tributa: Nam ibi loquens de obligatione solvendi tributa ait: Ab hoc debito liberi sunt Clerici ex privilegio Principum, quod quidem æquitate naturalem habet.

Secunda etiam pars communiter docetur a Doctoribus, & ex eo constat, quod Clerici non obstante clericata sunt cives Reipublicæ, & ejus membra: Ergo ex naturali æquitate, & ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ, tenentur observare leges civiles Principum secularium, quæ non derogant privilegii Clericorum, & ad pacem & tranquillitatem Reipublicæ spectant, non sicut ad ipsi Principes ac Legislatores, ex naturali æquitate, & titulo moralis conformitatis capitis cum suis membris, ad suas leges servandas obligantur, ut §. precedenti ostensum est; cum non minus rationi dissentaneum sit, unam partem communitatis discrepare a reliquo corpore quam caput a membris. Unde ut ait Sylvester, verbo Lex q. 25. Omnes leges disponentes supra contractibus emptiois, venditionis, locationis, commutationis, & hujusmodi: si non contradicunt canonibus, vel legi naturæ, sunt servanda; etiam quoad Ecclesiasticas personas. Si Rex etiam legem ferat,

§. IV.

Collatoria notatu digna.

ferat, ne aliquis noctu tale genus armorum deferat, illam Clerici servare tenentur.

75 Dico quarto, Religiosi exempti non tenentur legibus Episcoporum, virtute earum, sed solum propter æquitatem naturalem, ratione conformitatis cum aliis, si ad communem observantiam & devotionem totius populi spectent.

Prima pars patet, quia tales Religiosi sunt exempti a jurisdictione Episcopali, ut Clerici a seculari.

77 Secunda etiam non est minus evidens, si enim Clerici, est exempti sint a jurisdictione Principum secularium, tenentur nihilominus, ob æquitatem naturalem, & ratione conformitatis cum aliis membris Reipublicæ, eorum leges, statui & privilegiis Clericorum non repugnantes, servare, ut præcedenti conclusionem declaravimus, a fortiori Regulares, quamvis a jurisdictione Episcoporum exempti, ex æquitate naturali, tenentur eorum leges, ad communem observantiam & devotionem totius populi spectantes, observare, sequæ accommodare toti communitati in his quæ statui & privilegiis Regularium non præjudicant. Unde Tridentinum sess. 23. cap. 12. de reformatione Regularium: Censura & interdicta, nedum a Sede Apostolica emanata, sed etiam ab ordinariis promulgata, mandante Episcopo, a Regularibus in eorum Ecclesiis publicentur, acque serventur. Dies etiam festi, quos in diebus suis servandos item Episcopus præcepit, ab exemptis omnibus etiam Regularibus, serventur.

§. III.

Ultima difficultas expeditur.

78 Dico quinto, illi qui sunt in territorio alieno, sive transeundo, sive immorandi, non tenentur servare leges particulares proprii territorii; peregrini tamen & advenæ, tenentur legibus loci per quem transeunt.

Prima pars probatur, quia jurisdictione uniuscujusque civitatis vel principis particularis, non extenditur quoad leges ferendas extra civitatem seu territorium, ut docet Bartolus in lege prima, Codice de summa Trinitate n. 14. colligiturque ex lege Omnes populi, ff. de iustitia & jure, ubi lex dicitur jus proprium civitatis. Sicut ergo agentia naturalia non agunt extra spheram activitatis, defectu potestatis: ita quia jurisdictionis activitas limitatur intra proprium territorium, lex extra ipsum non obligat. Unde cap. 2. de Constitutionibus in 6. dicitur poenam latam per statutum Episcopi, non incurri ab eo qui extra territorium non servat illud statutum; quia, inquit, extra territorium jus dicensi præter impune, ut dicitur lege ult. ff. de jurisdictione omnium iudicum.

79 Ex quo probata manet secunda pars, si enim existentes in territorio alieno, quamvis obiter & in transitu, statim ac exeunt, hoc ipso liberantur a legibus proprii territorii, obligantur pariter legibus territorii alieni, eo ipso quod in eo sunt, quamvis obiter & in transitu. Si enim brevis absentia sufficit ad eximendum a subjectione legis proprii territorii, debet quoque sufficere brevis presentia ad subiendum legibus alieni territorii. Par enim est ut sentiat onus, qui sentit commodum, ut dicitur regula 55. de regulis juris in 6.

80 Confirmatur ad inconvenienti quod sequitur ex adversa sententia, cum enim peregrini & advenæ, ut ostendimus, leges proprii territorii a quo discesserunt servare non teneantur, si non teneantur legibus loci per quem transeunt, nullis legibus particularibus obligarentur; atque ita si esset lex aliqua particularis, quæ tam in proprio territorio, quam in loco per quem transeunt, servaretur, ab illa fierent procul immunes, quod absurdum est.

81 Dices: Nemo fit alteri subditus, nisi ratione originis, vel domicili, vel delicti: Ad peregrini non sunt subditi Principi loci per quem transeunt, ratione originis, ut per se patet, nec ratione delicti, postquam non deliquerint in territorio alieno; nec etiam ratione domicili, ut quasi domicili, cum ad domicilium acquirendum requiratur habitatio perpetua, vel quæ saltem non sit minor majori anni parte: Ergo peregrini non tenentur legibus loci per quem transeunt.

Respondetur distinguendo Majorem: Nemo fit alteri subditus permanentiter, nisi ratione originis vel domicili, vel delicti, concedo Majorem: Transeunter, nego Majorem. Ad obligationem enim & subjectionem transeuntem exemptionem a jurisdictione proprii territorii, sufficit brevis & transiens absentia.

EX dictis colligitur primo, advenas & peregrinos 8a transeuntes per loca in quibus festum aliquod celebratur, si sint ibi toto mane diei festi, teneri facrum audire, non tamen ibi commorari ut audiant. Similiter etiam tenentur, quamdiu ibi sunt, abstinere ab opere servili die festo, & a cibis prohibitis in die Junii. Unde cap. Illa dist. 12. refertur illud Ambrosii ad Augustinum: Cum Romam venio, jejuno sabbato, cum Mediolani sum, non jejuno. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva. Ubi glossa ait: Vinctores tenentur sequi consuetudinem loci ad quem veniunt.

Colligitur secundo, abeuntem mane ex proprio domicilio, in quo jejunium obligat, & nocte pervenientem ad locum ubi jejunium non obligat, posse nocte cenare, carnalique comedere, cum discedens non teneatur servare leges sui domicili, sed possit sequi leges favorabiles loci per quem transit.

Colligitur tertio, non posse Mediolanensem transeuntem per loca ubi diebus quatuor ante primam Dominicam Quadragesimæ jejunatur, non jejunare, quia teneatur servare leges & consuetudines loci per quem transit. Similiter ob eandem rationem non possunt Hispani transeuntes per Galliam, Italiam, vel Germaniam, animalis extremitates & intestina die sabbati comedere, quamvis hoc eis liceat quando sunt in Hispania, ex privilegio speciali ipsis concessio per bullam cruceata.

Colligitur quarto, irritum esse matrimonium clandestinum contractum in loco ubi Tridentinum servatur ab incolis loci ubi Tridentinum non servatur: contra vero ratum ac validum fore matrimonium clandestinum, celebratum in loco ubi Tridentinum non servatur, ab incolis loci in quo Tridentinum servatur; Tum quia ut diximus advenæ & peregrini subjiciuntur legibus loci per quem transeunt, & possunt uti privilegiis & exemptionibus, quibus gaudent incolæ illius loci: Tum etiam, quia matrimonium, cum sit quidam contractus civilis & humanus, sequitur leges & consuetudines loci in quo celebratur. Quod adeo verum putant aliqui, ut asserant, quod tamen si quis eo animo ad locum illum in quo Tridentinum non servatur se transferret, ut ibi clandestine contraheret, valeret matrimonium; cum hoc non tam sit fraus, quam usus proprii juris, quod quis a lege habet valide contrahendi in loco Canonico jure ab onere & conditione per Tridentinum statuta exemptio. Ita Sanchez lib. 3. de matrimonio disp. 18. Idem alii censent de jejunio, & observatione diei festi, existimant enim quod etiam si quis ex industria recederet ab illis locis, ubi jejunium vel dies festus celebratur, ut laboraret in alio loco, vel ibi non jejunaret, sed carnes comederet, non peccaret, quia (inquit) hoc non esset fraus vel dolus, sed fuga quadam obligationis præcepti, quæ contra præceptum non est.

Colligitur quinto, vagos qui nullibi domicilium habent, nec ullibi diu morantur, teneri legibus loci per quem transeunt; quia per transeunt ut brevem moram in locis illis, sunt legibus illorum subditi, eo quod, ut supra dicebamus, ad obligationem & subjectionem transeuntem sufficit brevis presentia; quemadmodum ad transeuntem exemptionem a jurisdictione proprii territorii, sufficit brevis & transiens absentia.

DISPUTATIO VI.

De lege pœnalis.

HUC usque diximus de lege humana in communi. Jam de quibusdam illius speciebus, quæ peculiariter habent difficultatem, differendum est. Ac primo de lege pœnali, cujus ratio valde ab aliis differens, speciali declaratione & disputatione indiget.

ARTICULUS PRIMUS.

An & quomodo dari possit lex pœnalis?

Dico primo, dari posse legem pure pœnalem. Probatur, quia nihil impedit quominus legislator ejusmodi legem ferre possit, quid enim impedit quominus prohibeat aliquid fieri a subditis suis, non absolute quidem, sed conditionate, hoc est nisi velint poenam subire? Sicut aliquis per votum hæc privatam legem pœnalem sibi potest imponere, vivendo scilicet se nunquam infurum, vel si ludere contingat, se datum elemosinam pauperibus. Talis autem lex, quam sic ferret legislator, esset vera, & mere pœnalis, ut constat ex dicendis conclusionem sequenti: Ergo lex mere pœnalis dari potest.

Dico